

Főiskola
A szakért felelős tanszék

A magyar könnyűipar fejlődésének főbb vonásai 1948-1968

Konzulens:

Készítette:.....
A szak megnevezése

**Székesfehérvár,
2005**

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A könnyűipar fogalma, telepítő tényezői	4
3. A gyáripár	5
3.1. A II. világháború utáni helyzet	5
3.2. A könnyűipar a tervgazdálkodás időszakában	8
3.3 A könnyűipar elhelyezkedése 1968-ra	21
4. A kisipar	25
4.1. A kisipari termelés korlátozása	25
4.2. Az új szakasz	29
4.3. Ellenreform és forradalom	32
4.4. Az 1957-es reformlépések	33
4.5. Ellenreform és kollektivizálás	34
5. Összegzés	39
6. Táblázatok képek jegyzéke	42
7. Jegyzetek	43
8. Irodalom	47

1. Bevezetés

Szakdolgozatom témájaként a könnyűipar helyzete a tervutasításos rendszerben 1948-68 téma bemutatását választottam. A szocializmusban mindig is azt hangoztatták, hogy a legfőbb érték az ember. A gazdaság feladata így nem más, minthogy a dolgozó nép jólétéhez szükséges anyagi eszközöket, fogyasztási cikkeket megtermelje. Ezeket a fogyasztási cikkeket a könnyűipar állítja elő. Így a könnyűipar tervgazdálkodásbeli helyzetének, fejlődésének vizsgálatán keresztül könnyen kideríthető, mi is a valóság, igazat mondtak-e a hangzatos célok megjelölésével vagy sem?

Egyáltalán megvalósult-e a könnyűipar olyan méretű fejlődése, hogy az kielégítse a dolgozó nép fogyasztási igényeit? Ha volt fejlődés, akkor valóban olyan fontos politikai cél volt-e a könnyűipar fejlesztése a tervutasításos rendszerben, mint amilyenek deklarálták? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásával egyértelműen kiderül, hogy a hirdetett emberközpontúság érvényesült-e a valóságban, ha nem, akkor mi volt a gazdasági cél.

Ahhoz, hogy a könnyűipar tervgazdaságbeli helyzete vizsgálható legyen, a feltett kérdésekre válaszolni tudjunk, először azt kell tisztázni, hogy egyáltalán mit értünk könnyűipar alatt.

Ha már rögzítettük, hogy mit értünk könnyűipar fogalma alatt megnézzük milyen alappal kezdett a könnyűipar a II. Világháború után. A gazdaságpolitikai alapelvek után az alapvető mutatószámok alapján bemutatom a könnyűipar, ezen belül is a könnyűipari gyárak fejlődésének irányait. Majd e korszakban teljes egészében a könnyűiparhoz sorolt kisipar sorsának elemzésével nézzük meg, hogy működött-e a valóságban az emberközpontúnak mondott kommunista ideológia.

5. Összegzés

Magyarország a második világháború előtt még rendkívül szegény agrár ország volt. A szegénységet csak fokozta a háborús pusztítás. Így az első időkben a legfontosabb feladat az ország működőképességének helyreállítása volt. Az ország működőképességének biztosításában főleg az első időkben nagy szerepe volt az alapvető fogyasztási cikkek előállítását előállító kisipari vállalkozásoknak. Az ő termelőeszközeit ugyanis nem nagyon érintette a háború. Egyébként a könnyűipari gyárakban majdnem 100%-os volt a pusztulás. Néhány, amúgy elavult szövőgépen túl nem sok maradt.

A kommunista párt hatalomra kerülésével a gazdaságpolitikában az államosítás gyakorlata érvényesült. A gazdaságpolitika fő célja egy a korabeli mértékkel mérve korszerű gazdaság megteremtése volt. Ezért a jelentős beruházások ellenére is másodlagos szereppel bírt a könnyűipari fejlesztés. A könnyűipari fejlesztési politika az extenzív fejlesztési eszközökkel növelte az iparág teljesítményét. Ezt két módszerrel: új gyárak építésével, illetve a munkáslétszám növelésével érték el. Az extenzív fejlesztési politika korszakunk végéig, 1968-ig eredményes is volt. A könnyűiparban is a nagyüzemi termelési formák nyertek teret. Az iparban, azon belül a könnyűiparban foglalkoztatott létszám számottevően nőtt az államosításokat követően, különösen az 1950-es évek elején. 1950–1956 között 64%-kal emelkedett a könnyűipari munkások létszáma. A fejlesztés munkaerőforrása a mezőgazdaság mellett részben az egyre erősebb ütemben csökkenő, tudatosan visszaszorított magánkisipar volt, részben azok a nők voltak, akik korábban csak a háztartásukban tevékenykedtek.

1950-ben, az iparban 482 ezer munkás dolgozott, 1956-ban pedig már 844 ezer. Korszakunk végén, 1968-ban a könnyűipari dolgozók létszáma a félmillió főt is elérte. Az élelmiszeripar nélkül számított könnyűiparban közel 40 % volt a textilipar részesedése.⁸⁵ Ezeknek az üzemeknek a technikai színvonala azonban merőben más

volt, már mint 1938-ban, az utolsó békeévben. A nehéz és fémipari központok mellett létesült új könnyűipari üzemeket korszerű gépekkel szerelték fel.

A könnyűipari üzemek a második világháború után gyakorlatilag a semmiről indultak. A kevés beállított gép nem győzte a meg növekedett igények kielégítését. Ráadásul a kőkemény, ma monetáris politikaként szereplő gazdaságirányítás csak minimális mennyiségű vásárlóerőt hagyott meg az embereknek. A parasztság pénztárcáját a piaci árnál jóval kevesebbet hozó beszolgáltatások könnyítették meg.

A munkások pénztárcáját az állandó normaemelések csapolták. Így a fizetések reálértéke még 1956-ban is csak 85 %-a volt az 1938-évi bérekének.^{86.}

Ilyen körülmények között a fogyasztási cikkeknek csak egy dolog számított: „sokáig tartsanak”. Olyan sok egyéb igény nehezedett a lakosság ellátása mellett könnyűiparra, hogy még a lakosság alapvető ruházattal és lábbelivel való ellátását sem volt képes teljesíteni. Ezen nem segített az sem, hogy a tervezést és előállítás megkönnyítendő több tízezres szériában gyártattak le egy-egy terméket.

A hiánygazdálkodás mellett tovább rontotta a helyzetet, hogy a munkaversenyek miatt sok volt a gyártási hibás szövet, lábbeli. Aki divatos, vagy minőségi terméket szeretett volna, az a kisipart kereste fel. Az erős adminisztratív korlátozásoktól szenvedő kisipar nem volt képes a hiánygazdálkodás miatt megnövekvő keresletet kielégíteni. A kisiparosokat szövetkezetekbe kényszerítették. Az alapanyag ellátást mesterségesen nehezítették. Ugyancsak megpróbálták lehetetlenné tenni, hogy megfelelő mennyiségű munkaerőt foglalkoztasson a kisiparos. Így a kereslet ellenére is sorra szűntek meg a kisvállalkozások

Az 1956-os forradalom után a politikai vezetés jelentős béremelésekkel, a közszükségleti cikkek gyártásának fokozásával igyekezett a lakosság ellátásán javítani. 1956 után a nagyüzemi konfekcióipar leállt az egyenruhaszerű árúk termeléséről. A ruházati termékek előállításánál már a lehetőségekhez mérten az ízléses, az esztétikai elvárásoknak megfelelő kollekciók kialakítására törekedtek. A dolgozók zsebében is több pénz maradt. Az első években még mindig nagy volt a kereslet például a nejlonharisnyák iránt. Ezt sokszor csempészárúkkal elégítették ki. A gyorsan terjeszkedő, technikai eszközeiben újjászülető könnyűipar azonban már kielégítette a

mennyiségi elvárásokat. A korszerűsített, új gyártósorokkal ellátott könnyűipari üzemek a 60-as évek elejére már bőven ontották az árukat. A mennyiségi igényt mind itthon, mind a szocialista tábor országaiban kielégítették. Néhány év után így a gyáripari termelésben új feladat jelentkezett. A 70-es évek elejére az extenzív fejlesztés keretei kimerültek. Magyarországon és a szocialista tábor országaiban is a minőségi, divatos árucikkekre volt egyre nagyobb igény. Meg kellett volna oldani a minőségi problémákat. Biztosítani kellett volna a növekvő hatékonyságot. Az ötéves tervek már a minőség fejlesztéséről és a munkatermelékenység növeléséről szóltak. Ezeket a célokat megvalósítani már sem korszakunkban, sem utána nem sikerült. A lakosságot közvetlenül érintő könnyűipari termelésben még inkább érvényesült ez a tendencia, mint a nehéziparban. A minőségi, divatos termékek csak a feketepiacról voltak elérhetők. A kielégítetlen fogyasztói igények aztán nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a lakosság tudomásul vegye a politikai változásokat, a rendszerváltást.

A kommunista kormány részint gazdasági kényszerből, részint politikai céljainak megfelelően az első időszakban a gazdaság mindenek feletti növelését tűzte ki célul. Ennek köszönhetően a lakosság ellátása még 1956 elején is rosszabb volt, mint 1938-ban, a Horthy-rendszer idején. Az 1956-után hatalomra kerülő, Kádár János nevéhez köthető kommunista vezetés a tőle telő maximumot megtette a lakosság ellátásának javításáért. Ennek köszönhetően a Horthy-korszak kétszeresére-háromszorosára nőtt a könnyűipar termelése. Így a mennyiségi, tömegáru iránti igényt viszonylag gyorsan kielégítették.

A megfelelő minőséget a tervgazdálkodás sohasem tudta produkálni. A minőségi, egyedi darabok gyártására alkalmas kisipari üzemszervezést nem támogatták. A kisiparosok működését erőszakos szövetkezettesítéssel, a kisipar versenyhelyzetét rontó szabályzók bevezetésével nehezítették. Csak a komolyabb ellátási problémák esetén engedtek egy kicsit a kisiparra nehezedő nyomáson. A fiatalok így inkább a biztos kenyeret kínáló állami vállalatokhoz mentek dolgozni.

Az állami irányítás elvének betartása jobban számított, mint az, hogy az emberek a lehető legjobb ellátást kapják. Így az adminisztratív korlátok miatt az ágazat igazán magához térni sohasem tudott. A fiatalok inkább a biztosabbnak látszó gyárakba mentek

dolgozni. A kisipar számára azonban a hiánygazdaság az erőteljes korlátozások ellenére is biztosította a teret a túlélésre. Ez volt az az ágazat, amely mintegy biztonsági szelepként szolgálva a II. Világháború és 1956 után, ha csak minimális szinten is, de biztosította az alapvető fogyasztási cikkek gyártását.

Amikor munkaerő felesleg keletkezett, a kisipar emberek tízezreit tudta foglalkoztatni. A kisipari fejlesztések előtt 1968 után vált csak teljesen szabaddá az út.

Megállapítható tehát, hogy a lakosság életkörülményeinek javítására való törekvés másodlagos volt. Ebben azonban csak részben volt felelős a politikai vezetés. A második világháború után a könnyűipart csak olyan mértékben állították helyre, ami az elemi szükségleteket fedezte. Az első ötéves terv időszakában minden életminőség javítási program másodlagos volt a gazdaság fejlesztése és a harmadik világháborúra való felkészülés mellett. Így a könnyűipari beruházások csak a feltétlenül szükséges minimális szinten maradtak. A lakosság ellátása romlott.

A kőkemény gazdaságfejlesztési és háborús törekvéseket, és a gazdaság totális kézi vezérlését csak az 1956-os forradalom után adta fel a kommunista párt. Fontos feladat volt a lakosság közszükségleti cikkekkel történő elfogadható szintű ellátása. Így a forradalom után a könnyűipar szerkezete teljesen átalakult. A korszerű gépekkel ellátott gyárak már ki tudták elégíteni a lakosság mennyiségi igényeit. A megfelelő minőség biztosítása azonban a kommunista gazdaságpolitikának sosem sikerült.